

MİLLETLER CEMİYETİ ÜZERİNDE DÜŞÜNCELER

Prof. Dr. Nibat ERİM

Tıpkı şimdi içinde bulunduğumuz bir harb gibi dünyayı uzak ve yakın tesirleriyle sarsan, elem ve ıstıraplar içinde bırakan diğer bir harb (1914—1918) esnasında; gelecek sulh devrinin eskisinden daha sağlam temeller üzerine kurulması her memlekette temenni edilmeye başlanmış; bir daha böyle bir felâketle karşılaşmamak için ne lâzımsa yapılsın, gereken tedbirler alınsın sesleri efkârı umumiyelerin bağrından birer çığlık gibi kopmuştu. Bu temennilerin ve bu seslerin kuvveti karşısında, arzu edilen istikamette bir şeyler yapılmasının kaçınılmaz bir zaruret haline geldiğini gören, devlet adamları «Milletler Cemiyeti» ni kurmuşlardı.

1939 ikinci dünya harbi başladığı gündenberi, muharip zümrelerden birine veya diğerine mensup memleketlerde, gelecek sulh devrinin geçen sulh devrinden daha âdil ve daha müstakar bir «nizam» a dayandırılması lâzım geldiği yolundaki fikirler tekrar edilegelmektedir. Herkes kendi düşüncesine göre, en âdil ve sulhü korumak için en sağlam temellere dayanan «Yeni nizam» projeleri yapıp durmaktadır. Bazısı, büyük bir iki devletin yüksek idare ve nazareti altında, bütün devletlerin emir ve kararlarına itaatle mükellef olacakları bir teşkilâtı; diğer bazısı, bütün iştirak edenlerin hukuki müsavattı esasına dayanan bir Avrupa federasyonu veya dünya federasyonu ilh... kurmayı teklif ediyorlar.

Milletler Cemiyeti adını almış olan milletlerarası yaklaşma ve işbirliği teşkilâtının yirmi yıllık pek kısa tarihi istikbal için üzerinde derin düşüncelere varılacak derslerle doludur. Cenevre şehrinin bir köşesinde, modern mimari ve tezyinî sanatının bir âbidesi halinde yükselen «Milletler Sarayı» çatısı altında verilen kararların karşılaştığı bahtsız âkıbetin âmişlerini incelemekte, öyle zannediyoruz ki, her zamandan ziyade bugün fayda vardır. Binaenaleyh, Milletler Cemiyeti'nin kurulmasına tekaddüm eden çalışmalardan kısaca bahsettikten sonra, onun gayesini, misakın başlıca maddelerini ve kusurlu hükümlerini, iktisadi ve içtimai sahada başardığı işleri gözden geçirelim.

I

Milletler Cemiyeti'nin kuruluşunu hazırlayan teşebbüsler

Milletler Cemiyeti kurulmadan önce devletler arasındaki münasebetler bütün başı boş bırakılmış değildi. Milletler Cemiyeti fikri birdenbire doğu vermiş

değildir. Her içtimai müessese gibi bu da uzun ve zahmetli bir tekâmül devresinden sonra ortaya çıkmıştır. Milletler Cemiyetine bir başlangıç ne de bir sondur. Yine tarih bize göstermektedir ki beşeriyet zaman zaman şu veya bu şekil altında devletleri muayyen bazı sulhçu gayeler uğrunda birleştirmek isteyen fikirler beşlemiştir. Yunan sitelerinin anfiksiyonları Orta Çağda hıristiyan devletlerin kilisenin otoritesine az çok tâbi oluşları, Mukaddes İttifak Milletler Cemiyeti'nin muhtelif şekillerde uzak veya yakın benzerleri sayılabilir. Bu mütalâayı öne sürerken hiçbir suretle yirminci asır insanların münasebetlerini tanzim etmek isteyen teşekkül ile Yunan anfiksiyonlarının tamamen birbirinin aynı olduğunu iddia etmek istemiyoruz. Demek istiyoruz ki, Milletler Cemiyeti mantar gibi birdenbire ortaya çıkıvermiş değildir. Bu müessese muhtelif içtimai vakıa ve hâdiselerin yavaş yavaş yarattığı bir ruhi hâletin, bir inanışın tatbik sahasına konulması ile doğmuştur.

Milletler Cemiyeti Misakı iki hareketin neticesi olmuştur. Birinci hareket Amerika kıtasında, harbin tüyler ürpertici ve beşeriyet için yıkıcı tesirlerini görerek, bu facianın bir an önce önüne geçmek arzusu ile harekete geçen, gerek demokrat ve gerekse cumhuriyetçi fırka âzalarından bir kısmının teşebbüsü ile başlamıştır. Bu zevat 1915 senesinde *League to enforce peace* adı altında sulhü muhakkak surette tesis etmek isteyen bir teşekkül kurdular. Bu tarihte Amerika Birleşik Devletleri henüz harbe iştirak etmemişlerdi. Devlet Reisi Taft adalete dayanan bir sulh elde etmek için çalışanların başında geliyordu. Bidayette biraz çekingen, hattâ belki de tamamen muarız bir tavır takınan Wilson, 1916 senesi başında sulh cemiyetini kuranların fikirlerinin büsbütün hayal olmadığına inanmakta gecikmedi. Bu andan itibaren, Wilson, bir Milletler Cemiyeti kurmak teşebbüsünün en hararetli taraftarlarından oldu.

Atlantik denizinin ötesinde ortaya atılan fikir etrafında toplanan taraftarlar zümresi günden güne çoğalırken, harbin en feci sahnelerine şahit olan Avrupa kıtasında da müthiş bir ümitsizlik hüküm sürmeye başlamıştı. Yavaş yavaş anlaşılıyordu ki harb ile kazanılacak hiçbir şey yoktur. Bu emsalsiz boğuşma neticesinde devletleri galip mağlûp diye iki zümrede değil, fakat hepsini birden bir tek gurupta, mânen ve maddeten bitmişler gurupunda, toplamanın daha doğru olacağı fikri hiç de yanlış sayılmıyordu. Beşeriyetin başına gelen bu facianın artık sonuncu olması temennileri gittikçe genişliyor, kitleler arasında yayılıyordu. Bu vâdide çalışan teşekküllerin başında İngiliz ame'le partisini zikretmek lâzımdır. 1916—1917 senelerinde Reis Wilson tarafından alenen müdafaa edilen görüş ame'le partis ve diğer terakkiper partiler nezdinde derin akisler bırakmış ve sempati ile karşılanmıştır. Fransa'da, İngiltere'de ve dominyonlardaki sol cenah partileri Amerika'da başlayan cereyana iltihak ettiler ve sulhü mütaakıp hemen bir Milletler Cemiyeti kurulması fikrini yaymaya koyuldular. Harbin önüne geçmek için bir teşekkül vücuda getirilmesi fikri yalnız İtilâf Devletleri nezdinde değil,

fakat Üçlü İttifak gurupuna dahil olan devletler nezdinde de kuvvetli bir akis bırakmıştır. Hulâsa herkes candan ve yürekten bir defa başa gelen bu felâketin bir daha tekerrür etmemesini arzu ediyordu.

Bu suretle, efkârı umumiye de çok kuvvetli tesirler bırakmış olan bu cereyan, çok geçmeden ortaya atılan projelerle hakikat olmaya doğru geniş adımlar atıyordu. 1918 senesi başlarında iki katî terakkiye şahit olundu. Birincisi 8 ikincikânun 1918 de neşredilen Wilson'un meşhur 14 maddeli beyannamesi ile vâki oldu. Filhakika 1, 3, 4, 5 inci, ve bilhassa 14 üncü, noktalarda Wilson, Milletler Cemiyeti'nin temellerini atıyordu; beyannamenin 14 üncü noktası şöyle diyordu:

«Büyük ve küçük bütün devletlere siyasi istiklâllerini ve ülkelerinin bütünlüğünü temin eden karşılıklı garantiler verilmesi zımında umumi bir cemiyet katî anlaşmalar mucibince kurulmalıdır.»

Wilson'un bu teklifi üzerine her taraftan muhtelif projeler hazırlanmaya ve teklif edilmeye başlandı.

İngiltere hükümetinin, Lord Cecil'in teşviki ile Lord Phillimore'un riyasetinde teşkil ettiği komisyon 20 mart 1918 de Phillimore plânı adı verilen projeyi takdim etti. Bu vesika Wilson'un müşaviri binbaşı House tarafından tetkik olundu. Neticede bazı ilâvelerden sonra aynı proje *House plânı* ismini aldı. Mütaakiben Reis Wilson adı geçen projeyi kendi otoritesi ile kuvvetlendirmek için ona *Wilson plânı* adını vermekte tereddüt etmedi.

Diğer taraftan, Cenup Afrika'sı hükümeti Başvekili Smuts Paris'te 16 birincikânun 1918 de bir broşür neşretti. Burada Smuts *Manda* idareleri fikrini müdafaa ediyordu. Alman müstemlekeleri ve bazı Osmanlı toprakları generalin iddiasınca manda şeklinde ve «*sırf o topraklarda oturan halkların menfaati gözetilerek*» Milletler Cemiyeti adına idare edilecekti. Aynı tarihte Lord Robert Cecil de bir plân neşrediyordu. Böylece sulh konferansında mesele müzakereye konulduğu zaman artık fikirler tamamen hazırlanmış bulunuyordu. Cemiyetin teşekkülünü hazırlıyacak olan komisyona bizzat Wilson reislik etti. Uzun müzakerelerden sonra Amerikan ve İngiliz projelerinin birleştirilmesi ile ortaya *Miller-Hurst projesi* adı altında müşterek bir plân konuldu ve nihai metin 28 nisan 1919 da aleni celsede kabul olundu. 28 haziran 1919 tarihli Versay muahedesinde yazılı olan işte bu vesikadır.

Yukardanberi oluş safhalarını çizgelediğimiz Milletler Cemiyeti Misakı görülüyor ki Anglo-sakson siyasetinin ana prensiplerinden biri olan karşılıklı fedakârlıkla anlaşma (conpromis) zihniyetine uyularak vücuda getirilmiştir. Bu usulden fayda mı yoksa zarar mı geldiğini bize Cemiyetin kuruluşunu takibeden senelerdeki hâdisat göstermiştir. Fakat şu noktaya işaret etmek isteriz:

Milletler Cemiyeti Misakının katî olarak Versay muahedesine yazıldığı gün birçok nutuklar söylendi. Bunların her birisi istikbal için iyi temenniler ve büyük ümitlerle dolu idi. Belçika namına söz alan Mösyö Hymans şu sözlerle meselenin

can noktasına temas ediyordu: «Bugün büyük bir tecrübeye başlıyoruz. Bu tecrübenin, muvaffak olabilmesi için, milletlerin iyi niyetlerinden, itimatlarından ve hükümetlerin ve milletlerin devamlı ve sadıkane iş birliğinden yardım görmesi icabeder.» [1]

II

Milletler Cemiyeti'nin gayesi

Tarihte ilk defa devletleri bu kadar geniş çevrede sinesinde toplıyan bu müessesenin başlıca hedef ve gayeleri nelerdir? Bu sualin cevabını misakın başlangıç kısmında bulmaktayız:

«Yüksek akitler.

*«Milletler arasında iş birliğini genişletmek ve sulhü ve emniyeti sağlamak
«yolunda, harbe girişmemek için bazı vecibeleri kabul etmek; adalet ve şeref esas-
«larına dayanan Milletlerarası münasebetleri açıkça idame eylemek;*

*«Bundan böyle hükümetlerin fiili hattı hareketi olarak tanınmış olan devlet-
lerarası hukuku hükümlerine tamamen uymak;*

*«Müteazzi halkların karşılıklı münasebetlerinde adaleti hükümran kılmak
«ve muahedelerin bilcümle vecibelerine riayet etmek;*

*«Lüzumunu göz önünde tutarak Milletler Cemiyeti'ni tesis eden işbu misaki
«kabul etmişlerdir.»*

Şu birkaç satır içinde milletlerarası topluluğu nizamlamak için dayanılması icabeden kaidelerin esasını bulmak kabildir. Yanılmadığımızı emin olarak iddia edebiliriz ki eğer Milletler Cemiyeti, misakın başlangıç kısmında hedef ve gaye olarak çizilmiş bulunan prensipleri tamamen tatbik ve muhafaza edememiş ise bundan doğacak mesuliyet bu prensiplere atfedilmemelidir. Zira milletlerarasında iş birliğini genişletmek, sulhü ve emniyeti korumak, harbe girişmekten sarfı nazar etmek, milletlerarası münasebetleri adalet ve şeref esaslarına dayandırmak istemek, karşılıklı münasebetlerde adaleti hükümran kılmak gibi prensipler, her zaman ve her yerde, medeni ve mânen yükselmiş toplulukların, biribirleri ile olan münasebetlerinde, bir temel yasa iktidarını haiz olmak icabeder. Biz fertlerin münasebetleri ile devletlerin biribirleri ile olan münasebetleri arasında bu bakımdan bir fark gözetenlerden değiliz [2]. Adalet ve hakkaniyet içtimai tesanüdün idamesi

[1] J. M. Yepes et Pereira da Silva, Commentaire théorique et pratique du pacte de la S. D. N. et des statuts de l'union panaméricaine; t. 1, p. 40, 1934

[2] Şilili meşhur hukukcu A. Alvarez aksi kanaattedir. Ona göre devletlerarası hukukunu katî bir adalet mefhumuna ve mantıka bağlamak doğru değildir. Bu hukuk sahasında milletlerin psikolojilerini göz önünde bulundurmamak icabeder. (Bakınız: A. Alvarez, Modern uluslar arası hukukun mucip sebepleri ve büyük prensipleri beyannamesi (türkçeye çevirenler: Nihat Erim - Faruk Berkol).

için en esaslı iki umdedir. Bunlara riayet edilmezse cemiyeti ve dolayısıyla fertleri yaşatan ve yükselten tesanüt bozulur. Bu takdirde de şimdi olduğu gibi beşeriyet en acıklı buhran ve ıstıraplar içinde kıvranır durur.

Milletler Cemiyetini kuranların hepsi aynı fikirlerle meşbu bulunmadığı içindir ki Misakın baş tarafında gaye ittihaz edilen prensiplerle bunları hakikat sahasına koymak için hazırlanmış maddeler arasında ahenk yoktur. Dikkatle gözden geçirilecek olursa görülüyor ki, Milletler Cemiyeti Misakı teşkiâtı ve tatbikatına mütaallik kısımlarında muhtelif boşluklar arz etmektedir. Bundan, kanaatimizce, harbden galip çıktıklarına inanmış olan devletlerin başında bulunan zatlar, küçük ve basit hırs ve tamaları aşarak, yüksek insaniyet idealine erişememiş olanlar mesuldür. Clemenceau'lar Loyd George'lar Orlando'ları Reis Wilson'un yüksek idealini bazan sinsi ve bazan da sert ve kaba bir hareket tarzı ile daima baltalamakla milletlerine hizmet ettikleri zehabı içinde yuvarlanıp durmuşlardır. O zaman işlenen bu hatayı bugün, sulh muahedelerini zorla denecek bir tarzda imzalatıranların çocukları ne ağır fedakârlıklar ve acılar bahasına ödemeye çalışıyorlar. Eğer hatanın tesirleri yalnız alâkalıları zarara soksa idi, bizim bundan pek o kadar endişe duymamamız icabederdi. Fakat devrimizde bir milletlerarası topluluğun mevcudiyeti fiili bir vakiydir; milletlerarası tesanüt istesek de istemesek de kendini hissettirmektedir. Halen bütün facialariyle devam edip giden harb felâketi, onun dışında kalmış olan milletler de dahil olmak üzere, bütün dünyayı ta en derin köklerinden sarsmaktadır.

Hulâsa Milletler Cemiyeti'ne hücum ederken bu teşekkülün esasından bozuk olduğunu iddia eylemek doğru değildir. Fikir esasında çok yüksektir. Fakat her ideal gibi bu da birdenbire tahakkuk edemezdi. Büyük ve ileri görür kafalarda olgunlaşan bu düşüncelerin alelâde devlet adamları tarafından kavranabilmesi ve onlar üzerinde tesir yapacak olan kitlelere inmesi için uzun zaman geçmelidir. Milletler Cemiyeti'nde eksik olan, alâkalıların iyi niyetidir. İşte bu iyi niyetten, mahrumiyettir ki cemiyeti muvaffakiyetsizliğe götürmüştür.

III

Misakın başlıca maddeleri

Başlangıç kısmında gaye olarak kabul edilen hedeflere ulaşmak için tabiatıyla birtakım vasıtalara müracaat etmek lâzımdı. Esas prensiplere itiraz etmek cihan efkârı umumiyesi karşısında çok büyük bir mesuliyet altına girmek demek olacaktı. Bundan dolayı o zamanın emperyalist devlet adamları maksatlarına ulaşmak için dolaşık yollar seçmişlerdir. Milletlerarasında adalet ve hakkaniyet kaidelerinin hüküm sürmesi icabettiği hususunu tantana ile ilân ettikten sonra, bu neticeye varmayı temin için Milletler Cemiyeti emrine verilecek vasıtaları âzami gay-

ret ve kurnazlıkla işlemez bir hale sokmaya muvaffak olmuşlardır. Bu iddiamızı ispat için maddeleri teker teker gözden geçirelim;

Madde — 1

«1 — Bu misaka bağlı cetvelde adları yazılı devletlerle yine aynı cetvelde zikredilen devletler; misakın meriyete girmesinden itibaren iki ay zarfında kitabete tevdi edecekleri ve cemiyetin diğer âzasına tebliğ edilecek olan bir beyanname ile, hiçbir ihtirazi kayıt dermeyesin bu misakı kabul eden devletler, Milletler Cemiyeti'nin aslı âzasıdır.

«2 — Kendini serbest idare eden ve ilişik cetvelde zikredilmemiş olan herhangi bir devlet, dominyon yahut müstemleke, milletlerarası taahhütlerini ifa hususunda iyi niyete malik bulunduğu yolunda fiili teminatı telkin etmek ve askerî, babrî, ve havai kuvvetlerine ve teslibatına mütaallik Cemiyetin koyduğu nizami taahhüt eylemek şartı ile, kabulü umumi heyetin üçte iki ekseriyetine iktiran ettiği takdirde, Cemiyetin âzası olabilir.

«3 — Cemiyetin herhangi bir âzası, iki sene evvelden niyetini beyan sureti ile ve o zamanda, bu misakın tahmil ettikleri de dahil olmak üzere, bilcümle milletlerarası vecibelerini ifa etmiş olması şartı ile, Cemiyetten çıkabilir.»

Bu maddede de ilk nazarda göze iki kusur çarpmaktadır:

1 — Cemiyete dahil olacak devletler arasında yapılan tefrik. Görülüyor ki devletler üç gurupa ayrılmıştır: Galipler, bitaraflar, mağlûplar. Dünya üzerinde ebedî sulhü temin, insanlar arasında kardeşlik münasebetleri tesis ve idame kastı ile kurulmuş bir teşekkülün daha ilk maddesinde bu yola sapması şiddetle tenkit edilmek icabeder. Böyle bir tefrik yapılacağı yerde bilâkis devletlerin birbirlerine yaklaşmasını kolaylaştırmak için maziye tamamen unutmak, intikamcı bir zihniyet ile hareket eylememek icabederdi. Bunu yapmakla işlenen hata Cemiyetin bilâhara mâruz kalacağı güçlükleri doğuran en mühim âmillerden birisi olmuştur. Bu suretle Milletler Cemiyeti misakı sulh muahedelerindeki zihniyete tâbi kılınmıştır.

2 — Aynı maddenin 3 üncü fıkrası Cemiyetten ayrılabilmek için devletlerin takibetmeleri lâzım gelen usulü tâyin ediyor. Milletlerarası tesanüt bağının herhangi bir devletin tek taraflı iradesi ile çözülebilmesi nazari bakımdan hiç de doğru değildir. Madem ki Milletler Cemiyeti devletlerin tabii muhitleridir, mevcudiyetlerinin idamesi için zaruri olan bir teşekküldür. Ona girme veya ondan çıkma devletlerin keyfi iradelerine tâbi olmamalıdır. Maddenin bu şekilde yazılmış olması bazı devletlerin şu veya bu bahane ile Cemiyeti terk etmelerini mümkün kılmıştır. Bu iddiaya karşı denilebilir ki, bir devlet Cemiyetten çıkmak istedikten sonra nasıl olsa bir kolayını bulur. O zaman vaziyet aynı olmaz. Misakı ihlâl etmek suretiyle yapılacak bir hareket ile bizzat misakın müsaade ettiği bir hareketi yapmak hususunda nazari bakımdan esaslı farklar vardır.

Dördüncü maddede de birtakım eksiklikler, misakın başlangıcındaki ruha uygun olmıyan noktalar göze çarpılmaktadır:

Madde — 4

«1 — Meclis; müttefik ve müşarık büyük devletlerin mümessilleriyle cemiyetin diğer dört âzasının mümessillerinden müteşekkildir: Cemiyetin bu dört «âzası Umumi Heyet tarafından serbestce ve kendi arzusuna göre tesbit edeceği zamanlarda tâyin edilir. Umumi Heyetin ilk tâyinine kadar Belçika, Brezilya, İspanya, ve Yunanistanın mümessilleri Meclisin âzasıdırlar.

«2 —

«3 —

«4 —

«5 —

«6 —».

Bu maddeye karşı yapacağımız ilk itiraz birinci maddeye karşı öne sürdüğümüz tenkidin aynı olacaktır. Burada da müttefik ve müşarık başlıca devletler «*principales puissances alliées et associées*» tâbiri kullanılıyor ve bu suretle yine devletlerarasında lüzumsuz bir tefrik yapılmış oluyor. Bidayette adet itibariyle Meclisin daimî âzaları daimî olmıyanlara faik idi. Fakat bilâhara vaziyet değişmiş ve daimî olmıyanlar ekseriyeti teşkil etmiştir.

Dördüncü maddenin diğer bir kusuru da «aristokratik» bir mahiyet arz etmesidir. Filhakika pek haklı olarak istenebilir ki «*daimî*» «*yarı daimî*» «*daimî olmıyanlar*» diye devletlerarasında bir ayrılık gözetilmesin. Milletler Cemiyeti'nin demokratlaştırılmasına taraftar olmıyanlar diyorlarki: «yüz milyonluk bir kitleye kumanda eden bir devletle bütün nüfusu beş milyondan ibaret olan bir devlet ne otorite bakımından, ne de iktisadi bakımdan aynı ehemmiyeti haiz değildir. Eğer bütün devletler müsavi addolunacak olursa büyük devletler aleyhine bir haksızlık yapılmış olur. Bu itibarla onlara daimî âzalık tanımak hiç de yersiz değildir» [1]. Biz bu düşüncüyü kabul edemeyiz. Hukukan devletlerarasında hiçbir fark gözetilmemek lâzımdır. Eğer filân veya falan milletler fiiliyatta diğerlerinin

[1] Bu fikri L. Le Fur şu tarzda ifade etmiştir. «Müsavat iç hukukta olduğu gibi, devletlerarası hukukunda da sonuna kadar götürülemez olan bir prensiptir. Mevcut olması lâzım gelen hukuki müsavattır; bu bakımdan bütün devletler müsavidirler. Fakat müsavat daha ileri götürülmek ve siyasî ve içtimar sahada tam bir müsaviliğe varılmak istenirse, amelî bir imkânsızlıkla karşılaşılır. İki milyona yakın nüfusu bulunan Liberya Cumhuriyeti ile, orta Amerikanın, bazılarının nüfusu bir milyonu dahi bulmıyan, beş küçük cumhuriyetinin, dünyanın en büyük beş devletinden üstün sayılması hissiselime katıyen aykırı olacaktır. Bu, devletlerin müsaviligine riayet bahanesiyle, fertlerin müsaviligine hiç ehemmiyet vermemek olacaktır. En nihayet, şuna da işaret edelim ki, Milletler Cemiyeti Meclisinin veya Umumî Heyetin bir kararını icra ettirmek lüzumu karşısında, mücadelenin bütün ağırlığını taşıyan bizzarure büyük devletlerdir; sonsuz derecede fazla yükler altında buldukları için, mahsus haklara malik olmaları gayet tabiidir.

fevkında bir ehemmiyeti haiz bulunuyorlarsa - ki bu böyledir - onların bu vaziyeti esasen Cemiyetin diğer âzaları tarafından göz önünde tutulur ve kendilerine tabiati ile mühim vazife ve roller tevcih edilir. Asıl mesele nazari olarak devletleri küçük büyük tefriki yapmaksızın müsavi saymaktır. Bunu yapmadıkça devletler arasında «büyük» «küçük» diye bir ayrılık gözetmekte ısrar olundukça Milletler Cemiyeti Misakının ruhuna uyulmamış olur. Bu harb çıkmadan önce Milletler Cemiyeti Misakında değişiklikler yapılmasını istemiş olanlar bu dördüncü maddeye çok ehemmiyet veriyorlardı. Meselâ Yepes «dördüncü madde Milletler Cemiyeti'ni cihan şumulleştirmek için yapılacak ıslâhatın esasını teşkil edecektir» [1] diyordu. Teklif edilen ıslah projeleri arasında devletleri mıntakalar itibariyle teşkilâtlandırmak, bir nevi umumi federasyon meydana getirmek fikri bilhassa cenup Amerikası lâtin hukukçuları ve hükümetleri arasında kuvvetlenmekte idi. Bu temayülde olan müellifler arasında Profesör Alejandro Alvarez başta gelir [2].

Sayın Profesör senelerdenberi bütün devletlerin gerek menfaat gerek pisikoloji bakımından aynı duygularla hareket eylemelerine imkân olmadığı nazariyesini müdafaa etmektedir. Profesör Alvarez'e göre en iyi usul - meselâ Cenup Amerikası devletleri gibi, Balkan devletleri gibi, Saadabat Misakı devletleri gibi - devletleri böyle mıntaka mıntaka muhtelif teşekküllerde toplamak ve sonra bu teşekkülleri aralarında bağlamaktır.

Aynı fikri Milletler Cemiyeti Meclisi âzalığı hususunda da ileri süren M. Yepes meclis âzalarının her mıntaka teşekkülü tarafından namzet gösterilmek suretiyle seçilmesini ve bu suretle her devletler gurupunun menfaat ve fikirlerinin Mecliste müdafaa edilebilmesini istiyordu. Bu görüş Balkan ve Saadabat Misakı devletleri tarafından kabul edilmiş bulunuyordu. Son Meclis intihaplarında bu devletler münavebe ile aralarından birini âzalığa seçtirmişlerdir.

Bu harbden sonra ıslah edilecek veya yeniden kurulacak olan müşterek uzvun mahiyet ve bünyesini tâyine çalışırken, cihanşumul bir Cemiyet mi, federal devlete benzeyen, yani mıntaka teşekküllerine dayanan, bir cemiyet mi meselesi en büyük ehemmiyeti haiz olacaktır.

Beşinci maddede istisna olarak tesbit olunan haller dışında gerek Umumi Heyetin, gerek meclisin kararları reylerin ittifakı ile ittihaz olunacaktır deniliyor. Bu da gösteriyor ki misakı hazırlayanlar *devletlerin hükümranlığı* prensipine halel getirmek korkusu altında hareket etmişlerdir. Bir devlet için kendi arzusu hilâfına her hangi bir kararı mûta kılmak onun hâkimiyeti ile kabili telif görülmemiştir. Burada, *hükümranlık* mefhumu üzerindeki münakaşa ve nazariyelerin tetkikine girmek istememekle beraber, şu noktaya işaret etmeden geçemeyeceğiz: hâkimiyet nazariyesi böyle milletlerarası bir teşkilâtlanma bahis mevzuu olduğu zaman atıla-

[1] J. M. Yepes et Pereira da Silva, *La question de la réforme du Pacte de la S. D. N.* P. 25, 1937

[2] A. Alvarez, *söz. geç. es.*

çak her genişçe adımı çelmeliyen can sıkıcı bir engel halinde kaldıkça büyük bir şey yapmak imkânı bulunamayacağı hususunda müelliflerin kanaati umumidir. Binaenaleyh, her şeyden önce, devletleri umumun refah ve saadeti için kurulan bir müessesenin kararlarına boyun eğmekle benliklerinden hiçbir şey kaybetmeyecekleri fikrine inandırmak ve ancak ondan sonra faaliyete geçmek lâzımdır. İçinde bulunulan harb felâketi bu hususta da devlet adamları ve muhtelif milletler efkârı umumiyeleri üzerinde hayırlı tesirler yapmış olacaktır.

Üzerinde epey münakaşa cereyan etmiş olan maddelerden biri de 8 inci maddedir. Filhakika bu maddede silâhların tahdidi göz önünde tutulmuştur. Bu vâdide ne dereceye kadar muvaffak olunabildiğini ayrıca izaha hacet görmüyoruz. Zira Milletler Cemiyeti'nin en az muvaffak olduğu sahalardan birisi de budur. Silâhları azaltmak şöyle dursun, devletler, tarihte emsali kaydedilmemiş bir sürat ve gayretle devamlı surette birbirleriyle yarış ettiler. Her ne kadar Milletler Cemiyeti faaliyete geçer geçmez muhtelif komisyonlar kurulmuş birçok projeler hazırlanmış ise de bunların hiçbirisi kuvveden fiile çıkmamış ve her şey kâğıt üzerinde kalmıştır. Mesuliyet kimindir Milletler Cemiyeti'nin mi yoksa iyi niyet ile hareket etmiyen devletlerin mi?. Elbetteki devletlerin. Geçen umumi harbin galip ve mağlûp iki büyük zümresi karşılıklı olarak iyi niyet gösteremedikleri, birbirlerine itimat etmedikleri için müspet bir netice elde edilememiştir. Eğer galipler mağlûpların bütün silâhlarını ellerinden aldıktan sonra kendileri de aynı şekilde hareket etmiş olsalardı belki bugün dünyanın hali çok başka olurdu. Fakat Almanya silâhlarından tecrit edilirken Fransa Avrupa kıtası üzerindeki nüfuzunu muhafaza edebilmek için kendi silâhlarını bırakmak istemiyordu. Mütemudi kongre, konfrans ve komisyon müzakereleri ile büyük bir kurnazlıkla tatbik edilen avutma ve uzatma siyaseti bugünkü kargaşalığın en büyük mesulü addolunmak icabeder. Geçen harbin sulh muahedelerini yapan ve harb sonrası dünyasında Fransa'nın mukadderatına kumanda eden hükümet adamları uzağı görebilmiş olsalardı yaptıklarından çok başka türlü hareket ederlerdi. Ne yazık ki bu kısa görüşlü ve mahdut anlayışlı siyasilerin hatalarının neticeleri yalnız kendi milletlerini değil, içtimai tesanüdün tabii bir neticesi olarak, bütün beşeriyeti buhran ve ıstıraplar içinde kıvrandırıyor.

Milletler Cemiyeti Misakının sekizinci maddesi galip ve mağlûp farkı gözetmeksizin bütün devletlerin silâhlarını tahdidetmek yolunda bir rehber olmak lâzım gelirken, esasen silâhsız bir hale getirilmiş büyük harb mağlûplarına bir daha silâhlanmak imkânını vermemek için bir alet gibi kullanılmak istenmiştir. Bugün içinde yaşadığımız hâdiseler bize bu siyasetin iflâsını gösteren en veciz bir cevaptır. İstikbalde milletlerarası nizama adalete dayanan bir istikrar verilmek isteniyorsa, her şeyden önce kendine yapılmasını istemediğin bir muameleyi başkasına yapma düsturu daima hatırdâ tutulmalıdır. Yoksa 1919 dan sonra yapıldığı gibi kaçamak yollara saparak milletler aldatılmaya kalkışılırsa netice yine devamsız olacaktır.

Münakaşayı: «evvelâ emniyetimi tesis etmeli ki silâhları azaltmak mümkün olsun; yoksa, önce silâhlar mı azaltılmalı ki emniyet tessüs edebilsin» şekline sokunca iş «yumurta mı tavuktan tavuk mu yumurtadan...» hikâyesine döner. Bunun böyle olduğunu vakıalar da ispat etmiştir.

Madde — 10

«Cemiyet âzası, bilûmum cemiyet âzasının elyevm mevcut ülkelerinin tamamlığına ve siyasi istiklâllerine riayet etmeği ve bu tamamlılık ve istiklâli her hangi bir haricî taarruza karşı korumayı taahhüt ederler. Taarruz vukuunda, taarruz tehdidi veya tehlikesi takdirinde meclis, işbu vecibenin ifasını temine salih vasıtaları düşünür.»

Bu madde misakta yazılı şu son şeklini almadan önce birçok münakaşalara mevzu olmuştu. Reis Wilson'un projelerinde görülen devletlerin sınırlarını emniyet altına alma fikri daha elestiki idi. Wilson milletlerin kendi mukadderatlarına kendileri sahip olması lâzım geldiği prensipinden hareket ederek hem hali hazır sınırlarını emniyet altına alıyor hem de alâkadar devletlerin karşılıklı rızaları ile bazı değişiklikler yapılabileceğini söylüyordu. Amerika Birleşik Devletleri Reisi tarafından sulh konfransına sunulan ilk vesikada bu cihete işaret olunmuş ve denmişti ki: sınırlarda, ırk veya halen mevcut tekâmül ve siyasi ve içtimai münasebetler dolayısıyla, istikbalde zaruri bir hal alacak bazı tashihat, alâkadarlarca muvafık görülmek şartı ile, yapılabilir. Wilson'un teklifi sulh konferansında hiç de iyi karşılanmadı. Aynı fikre iltihak eden bir İngiliz teklifi de konferans tarafından reddedildi. Bu suretle onuncu madde yukarda görüldüğü şekilde kabul olundu. Bu ise mâna bakımından Wilson beyannamesinin 14 üncü maddesine uymaktadır. Hudutlarda tashihat yapılması keyfiyeti ise 19 uncu maddede başka bir şekilde tekrar ortaya atılmıştır.

Onuncu maddenin Milletler Cemiyeti'nin istikbali ve bekası için haiz olduğu ehemmiyet aşikârdı. Bu madde için Wilson diyordu ki: «Onuncu madde benim için bütün misakın bel kemiğidir. Bu madde olmaksızın Milletler Cemiyeti az çok tesiri olan bir akademiden ibaret kalacaktır». Amerika Birleşik Devletleri Senatosunun Milletler Cemiyeti Misakını tasdik etmemesinin en mühim sebeplerinden biri de bu madde olmuştur. Kanada hükümeti Amerika'nın Cemiyet'e iltihakını temin maksadı ile onuncu maddenin misaktan çıkarılmasını teklif etmişti. Fakat bu teklif sulh konferansı tarafından reddedildi. Bu madde mucibince, Cemiyet âzaları iki türlü mükellefiyet altına girmiş bulunuyorlardı: birincisi ile her âza devlet yekdiğerinin sınırlarına riayet etmeyi, ikincisi ile dışardan gelecek bir taarruza karşı tecavüze mâruz kalana yardımda bulunmayı taahhüt ediyorlardı. Demek ki, âza devletlerin, biri «menfi» diğeri «müspet» olmak üzere, yahut başka bir söyleyiş ile biri «passif» diğeri «actif» iki türlü vecibesi vardı.

Yukardaki madde hükümlerinin tatbik olunabilmesi için hangi hareketin taarruz teşkil edeceğini tâyin eylemek icabediyordu. Yani «mutaarrızı tarif» etmek lâ-

zımdı. Onuncu maddede bu tarifi yapmamak ve işi devletlerin takdirine bırakmakla büyük bir hata işlenmiştir. Diğer taraftan çok mutlak olan «yardım» taahhüdü birçok devletlerin haklı olarak itirazını celbediyordu. Coğrafi ve siyasi vaziyet hiç nazarı itibara alınmıyordu. Bu türlü bir taahhüdün tatbikatta yerine getirilmeyeceğini göstermek için bir misal verelim: Amerika kıtası devletlerinden birisi her hangi bir tecavüz karşısında kaldığı zaman Afganistan hükümeti bunun yardımına nasıl koşsun? Afgan efkârı umumiyesi tecavüze uğrıyan devletin komşusu olan bir milletin duyduğu kadar heyecan duymıyacağından, onu bu yardımın lüzumuna inandırmaktaki güçlükten sarfı nazar olunsa bile, aradaki uzaklık dolayısıyla birçok maddi imkânsızlıklarla karşılaşılacağı aşikârdır. Bu mahzuru bertaraf etmek için 1923 senesinde bir tefsir projesi hazırlandı. Bu vesikada deniliyordu ki: «Bir taarruz vukuunda mütaarrıza karşı alınacak tedbirleri tavsiye ettiği zaman meclis, her devletin coğrafi vaziyeti ile içinde bulunduğu hususi şartları göz önünde tutacaktır; Milletler Cemiyeti âzasının ülke bütünlüğü ve siyasi istiklâlini idame bakımından, her devletin askerî kuvvet kullanarak bu vecibenin ifasını temin edeceği nispeti takdir ve tâyin o devletin esas teşkilât kanunu ile müesses uzuvlarına ait bulunacaktır; mamafih meclis tarafından vuku bulacak tavsiye Milletler Cemiyeti'nin her âzası tarafından, taahhütlerini iyi niyetle yerine getirmek arzusu ile, büyük bir ehemmiyetle nazarı itibara alınacaktır. -». Fakat bu proje kabul olunmadı. Mamafih 13 istinkâf ile, kabulü lehinde 29, aleyhde de bir tek rey verildiğinden devletlerin ekseriyeti bu projeye taraftar olduklarını göstermişlerdir.

Bundan sonra iş mütaarrızı tarif etmeye kalıyordu. 2 birinciteşrin 1924 tarihli Cenevre protokolu bu boşluğu doldurmak istemiştir. Adı geçen vesikada mütaarrız şu suretle tarif edilmiştir:

«Misakta yahut işbu protokolda yazılı taahhütleri nakzederek harbe giren her hangi bir devlet mütaarrızdır. Askerlikten tecrid edilmiş bir muntakaya taarruz harbe giriş sayılır. Harb hareketlerine başladıktan sonra: A - anlaşmazlığı sulh yolu ile halden kaçınan; B - hakeme veya mahkemeye gitmiyen; C - Meclisin ittifakla vereceği karara uymıyan; D - Hakem veya mahkeme kararını kabul ve tatbik etmiyen devlet mütaarrız farz olunur».

Bu protokol da neticede işi Milletler Cemiyeti Meclisine bırakıyor. Bilâhara Lokarno Misakı da aynı yolu tutmuştur. Nihayet 1933 de Rusya'nın teklifi ile, Türkiye'nin de dahil bulunduğu bir devletler gurupu mütaarrızın tarifini biraz daha açık bir şekilde yapmışlardır. 1933 mukaveleleri mucibince:

1 — Harb ilânı;

2 — Harb ilân edilmeksizin, bir devletin müsellâh kuvvetleri tarafından diğer bir devlet ülkesinin işğali;

3 — Bir devletin kara, deniz veya hava kuvvetleri tarafından harb ilân edilmeksizin dâhi olsa diğer bir devletin ülkesine, gemilerine veya tayyarelerine taarruz edilmesi;

4 — Diğer bir devletin sahillerinin veya limanlarının bahrî abluka altına alınması;

5 — Bir devletin ülkesi üzerinde teşekkül edip diğer bir devlet arazisini istilâ eden silâhlı çetelere yardım etmek, yahut, bu suretle istilâyâ uğrıyan devletin müra-caatına rağmen, bu çeteleri her türlü yardım ve siyasetten mahrum kılacak tedbir-leri elinden geldiği mertebe ittihaz etmeyi reddetmek;
tecavüzdür.

Aynı tarif 8 temmuz 1937 tarihli Saadabat Misakında da kabul olunmuştur.

Bizce onuncu maddenin en büyük hatası harb sonunda sulh muahedeleri ile çizilen sınırların «katî ve değişmez» olduğu fikrine iştirak etmesi ve bu suretle devletler arasında yine bir ikilik gözetmesidir. Buna göre, harbden mağlûp çıkan devletler kendilerine zorla imza ettirilen muahedelerin hükümlerine sonuna kadar riayete mahkûm olacaklardır. Galipler o muahedeleri hazırlarken sırf insani gaye-lerle hareket etmiş olsalardı bundan doğacak mahzur pek o kadar büyük olmazdı. Halbuki, başta Fransa olmak üzere, onlar dünyayı kendi millî menfaatleri bakımından taksim etmekten başka bir şey yapmamışlardır. Harb sonu Avrupa'sının siyasi sınırları milletlerin ırk, lisan, kültür ve iktisadi bakımlardan hususiyetleri tet-kik edilmeksizin çizilmiştir. Fransa kendi emniyetini temin edebilmek için Alman-ya'nın her tarafından kopardığı parçaları kendi peyki olan devletlere vermiş, Avus-turya - Macaristan İmparatorluğunu parçalamış, hulâsa bıçağını bir pasta taksim eder gibi kullanmıştır. Milletler Cemiyeti, siyasi sahada bugün hemen hemen hiç-bir iş görememek mevkiine düşmüş bulunuyorsa bu neticeyi hazırlayan âmillerden birisini de bu ilk hatanın, sonradan tashih fırsatları çıktığı zaman dahi, muhafaza-sında ısrar olunmasında aramak lâzımdır.

On altıncı madde her hangi bir devlet 10, 11, 12, 13 üncü maddeler hükümleri hilâfına harbe giriştiği takdirde ona karşı kullanılacak müey-yideleri tâyin ve tesbit eylemektedir. Bu maddeye ilâve edilecek bir şey yoktur. Formül iyi tesbit olunmuştur. Yalnız her yerde olduğu gibi burada da iyi niyet ve ittihat şarttır. 16 ıncı madde hükümleri her hangi bir devlete karşı ge-reği gibi ve bütün devletlerin iştiraki ile tatbik edilecek olsa bu birleşik hareket karşısında dayanabilecek hiçbir kuvvet tasavvur olunamaz. Cemiyete dahil 52 devletin, müştereken, bir veya birçok devletlere karşı cephe alması, bugünün içti-mai ve iktisadi hayat şartları içinde, önünde dayanılması imkânı olmıyan bir kuvvet meydana getirirdi. Elverirki devletler iyi niyet ile hareket etsinler, hasis menfaat-ler uğruna kaçamak yollara sapmasınlar.

Bu maddeyi tesirsiz bıraktıran en mühim sebep Amerika Birleşik Devletleri-nin Cemiyete girmemiş olmasıdır. Zira yalnız bu devletin cemiyet dışında kalması bütün diğer devletler tarafından tatbik olunacak müeyyidelerin tesirini hiçe indi-rebilir. Meselâ iktisadi müeyyideler tatbik olunmak istendiği zaman, Amerika bu karara iştirak etmedikçe mütaarrız devlet rahatça her türlü ihtiyacını temin ede-

bilir. Amerika'nın ananevi bitarafılık siyaseti ise kendisinin bu türlü müdahalelerden uzak kalmasını âmir bulduğundan neticede on altıncı madde gereği gibi tesir edememiştir.

Cemiyet'in teşekkülündenberi on altıncı maddeyi değiştirmek için birçok teşebbüsler yapılmış, projeler hazırlanmıştır. Bunlardan bazıları müeyyideleri hafifletme, diğerleri ise kuvvetlendirme maksadını güdüyordu. Devletler burada da kendi hasis menfaatleri üstüne yükselip milletlerarası tesanüt fikrini benimseyememişlerdir. Müeyyidelere ihtiyaçları olmayacağına inananlar bunların hafifletilmesini, günün birinde bir tecavüz karşısında kalmaktan korkanlar ise daha ziyade kuvvetlendirilmesini teklif ediyorlardı. Böylece uzayıp giden lüzumsuz münaaka ve müzakereler ile beyhude vakit geçirildi.

İtalya'nın Habeşistana vâkı olan tecavüzü müeyyidelerin iflâsını gösteren belîğ bir hâdise olmuştur. İtalyan Habeş harbinde on altıncı madde niçin mühim bir rol oynayamamıştır? Her türlü zâhiri sebepler bir tarafa bırakılırsa, en mühim âmil devletlerin iyi niyet sahibi olmamalarıdır diyebiliriz. Zira bu maddenin hakkiyle tatbik edilebilmesi için milletlerarası topluluğun müşterek menfaati, müşterek iyiliği fikrinin bütün milletlerin şuurunda pek derin bir surette yerleşmiş ve kök salmış olması icabederdi. O gün böyle bir neticeden pek uzak bulunuluyordu. Kâğıt üzerinde tesbit olunan prensipler ne kadar güzel ne kadar kuvvetli olursa olsun vâkılarla ve ruhi cereyanlarla ahenkli olmadıkça daima nazariye olarak kalmaya mahkûmdur. Bu böyledir, diye ümitsizliğe kapılarak, milletlerarası nizamı hak, adalet, tesanüt esasları üzerine oturtmak imkânı yoktur tarzında bir hüküm yürütmeye kalkışmak da doğru olmaz. Milletleri idare edenlerin ve ilim adamlarının en mühim vazifesi kitleleri ikaz etmek, onları mütemadiyen daha iyi ve daha âdil bir cemiyet nizamının lüzumuna inandırmaya uğraşmaktır. Bu itibarla Milletler Cemiyeti dün muvaffak olamadı diye onun kuruluşuna âmil olan yüksek ve cidden elzem olan prensiplerin işe yaramazlığına hüküm etmekten uzak kalmalıyız. İnsanlar muhakkak bir şeye inanmak ihtiyacındadırlar. Onlara, her işin kuvvet ile görülebileceğini telkin etmekten ise, hak ve adalete dayanmayan bir kuvvetin vahşi ve barbar bir kuvvet olmaktan kurtulamıyacağını yorulmadan, ve bıkmadan tekrar etmek lâzımdır. Hakikat, nihayet bir gün herkes tarafından kabul olunacak kadar kuvvetlidir.

19 uncu madde tatbik kabiliyetini kaybetmiş olan muahedeleri ve idamesi «cihan sulhünü tehlikeye sokabilecek milletlerarası vaziyetleri yeni bir tetkika tâbi» kılmaya imkân veriyordu. Onuncu maddenin mutlak hükümlerine biraz elâstikiyet vermek için böyle bir kayda ihtiyaç vardı. Bu madde hükmü gereği gibi ve iyi niyet ile tatbik edilmiş olsa idi bugün dünyayı rahatsız eden buhran belki bu kadar hâd bir şekil almazdı. Meseleler, maddelerin ve usul labirentlerinin girinti ve çıkıntılılarına saklanarak değil, fakat açıkça ve mertce müzakere edilse idi Milletler Cemiyeti bugünkü iflâs haline düşmezdi.

Diğer mühim kayda mandalara mütaallik olan 22 nci maddede de raslıyoruz. 22 nci maddede ortaya atılan prensipe herkes, ve bilhassa bu maddeyi hazırlayıp tatbik edenler inanmış olsalardı, milletlerin kendi mukadderatlarının tâyinini yine kendilerine bırakan bu prensipi alkışla karşılardık. Fakat burada da, emperyalist emeller, esasında temiz olan bir niyeti çürütmüşler ve hususi siyasetlere alet etmişlerdir. Profesör Ethem Menemencioğlu'nun misal olarak işaret ettiği gibi «bu prensipin münharif tatbikatındaki kusur, içtimai bir realite ifade eden prensipde değil, bu prensipi tatbik ile mükellef olanların sakat hareketlerindedir. [1]

IV

Milletler Cemiyeti'nin iktisadi ve içtimai sahada başardığı işler.

Buraya kadar Milletler Cemiyeti Misakını siyasi faaliyetin tanzimi işindeki sakatlıklar bakımından mütalâa ve tetkik ettik. Cemiyet'in siyasi teşkilât bakımından başarısı çok zayıf kalmıştır. Buna mukabil içtimai ve iktisadi faaliyetler sahasında inkârı kabil olmıyan muvaffak neticelere varılmıştır. Bu faaliyetler arasında, ezcümle kadın ve çocuk ticaretinin önüne geçmek, çocukları ve gençleri himaye etmek, afyon ve bunun gibi diğer muzır maddelerin alım satımını murakabe altında bulundurmak, sıhhat işlerini tanzim eylemek gibi içtimai vazifeleri ve muhtelif komiteler halinde çalışarak milletlerarası iktisadi nizamı tanzime çalışmak suretiyle ifa ettiği hizmetleri zikretmek Milletler Cemiyeti'nin bu sahada başardığı mühim hizmetler hakkında bir fikir vermek için kâfidir.

Bunlardan maada anlaşmazlıkların sulh yolu ile hallini kolaylaştırmak için teşkil olunan Milletlerarası Daimî Adalet Divanı'nın faaliyetleri, uzlaştırma (*conciliation*) hususunda sarf edilen gayretler de cemiyetin lehine kaydedilecek hareketler arasında sayılabilir.

V

Milletler Cemiyeti Misakının tadili için yapılan teşebbüsler.

En mühimlerini birer birer ele alarak tetkik ettiğimiz, ve kanaatimizce ilk «milletlerarası hukuki hükümet» tecrübesinin tesirsiz kalmasına sebeb olan kusurları ihtiva eden, maddelerin tadili yolunda kuvvetli bir cereyan daha harbden önce devletler arasında yer almış bulunuyordu. Bu hususta 4 temmuz 1936 tarihinde vuku bulan toplantısında Umumi Heyet bir karar ittihaz etmiş ve devletleri teklifler yapmaya davet eylemişti. Cemiyet daimî kâtipliğine birçok teklifler gönderilmişti. Bu vesikalar bazan esaslı noktalarda dahi tehalüf etmekte ise de bir nok-

[1] Devletler Umumi Hukuku, cilt 2 S 99

tada birleşiyorlar: Milletler Cemiyeti müessesesinin, milletlerarası içtimai nizam için, zaruri bir teşekkül olduğu kanaati devletlerin müşterek inançlarıdır. Bu hakikatın böylece herkes tarafından görülebilmüş olması insanlığın şimdi içinde bulunduğu pek karanlık günlere rağmen, istikbali için büyük ümitler beslememizi haklı kılan bir vâkıdır.

Devletlerin sunduğu projeler esaslı olarak «*müşterek emniyet*» ve «*silâhların tabdidî*» meseleleri üzerinde ısrarla durmaktadırlar. Verilen cevaplar arasında Sovyet Rusya hükümetinin cevabı dikkati çekmeye lâyıktır. Filhakika bu hükümet misakta bir değişiklik yapılmasına hiç de lüzum olmadığı, sadece devletlerin iyi niyetle hareket eylemelerinin her şeyi düzenlemeye kâfi geleceğini söylüyordu. Rusya hükümetinin hüsnü niyetin esas olduğuna dair mütalâasına itiraz etmek şöyle dursun tamamen iştirak eylemekle beraber, Misakta değişiklik yapılmasına lüzum olmadığı fikrine iştirak edecek değiliz. Bizce gelecek sulh devrinin yeni teşkilâtı kurulurken Misakta işaret eylediğimiz hatalı noktaların behemehal değiştirilmesi bir zarurettir. Misakın umumi prensipleri doğru ve herkesce kabul edilebilir mahiyettedir. Yalnız prensiplerin tatbikını güçleştiren bazı kayıtların kaldırılması ve cemiyetin faaliyetini kolaylaştıracak birtakım yeni kayıtların da ilâvesi lâzımdır.

Şu hususların temini yarının Milletler Cemiyeti'ni dünün bahtsız teşkilâtından daha müessir kılmak için elzem şartlardır:

1 — Bütün devletlerin (bilhassa Amerika Birleşik Devletleri'nin) cemiyete girmesi;

2 — Yeni cemiyetin sulh muahedelerinden ayrılması ve bu muahedelere mütaallik kayıtların Misaka konmaması.

3 — Milletler Cemiyeti Misakının diğer anlaşmalarla ahenkli kılınması;

Bu üç nokta üzerinde anlaşma hâsil olduktan ve Misak bu esaslar dâhilinde yeniden hazırlandıktan sonra da iş bitmiş olmayacaktır. Zira en mühim mesele, kâğıt üzerinde mükemmel ve tam bir formül tesbit etmekte değildir. Asıl dâva milletleri ve onları sevk ve idare eden hükümet adamlarını Milletlerarası tesanüt vakıasının herkes için kaçınılması imkânı olmayan tabîi bir hal olduğu hususuna inandırmaktadır. Milletler Cemiyeti'nin kuruluşu devletlerarası hukukunun tarihi tekâmülünde mühim bir merhaledir.

Bu müessesenin tesisinden bugüne kadar yirmi üç yıl geçmiş bulunuyor. Çeyrek asrı doldurmıyan bu kısa zaman tarih bakımından uzun bir devre sayılamaz. Yirmi üç senenin tecrübeleri bizlere bir taraftan birçok yeni şeyler öğretmiş, diğer taraftan da hiç değişmiyen hakikatları bir kere daha gözümüzün önüne koymuştur. Binaenaleyh, bugün şahidi olduğumuz hâdiselerin süratli inkişafına ve Milletler Cemiyeti kurulurken göz önünde tutulan gayenin tamamen zıddı bir va-

ziyet arz etmesine bakmıyarak, gözlerimizi tam bir emniyetle istikbale çavirmeli ve edindiğimiz tecrübelerden, aldığımız derslerden istifade etmesini bilmeliyiz. Dünyanın yeni bir hayata gebe olduğu bir zamanda yaşıyoruz. Asıl marifet yarınki dünya nizamını kuracak olanların uzak görürlüğünde ve bilhassa iyi niyetle hareket edebilmelerindedir. Hataya bir defa düşmek beşer için mâzur görülebilir; fakat hatanın doğurduğu neticelerden istifade etmiyerek hatada ısrar etmek insanlık tarihi karşısında işlenebilecek suçların en ağırını işlemek olur.

Son olarak diyeceğiz ki: Milletler Cemiyeti fikri boş bir hayal değildir. Eğer bu teşekkül ilk tecrübede arzu edilen tarzda işliyememiş ise bu, fikir ve prensiplerin yanlış olduğundan değil, belki onları tatbik edecek olanların bazan iyi niyetten mahrum bulunmalarından, bazan da kaçınılması imkânsız olan içtimai zaruretlerden ilerigelmıştır.

Dr. Nihat ERİM
Devletlerarası Hukuku Profesörü